

Mitä ihmisoikeus- kasvatus on?

*Artikkeli on alun perin julkaistu selvityksessä
"Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa"
(Ihmisoikeuskeskus 2014). Osa artikkelista
perustuu suoraan Mia Matilaisen väitöskirjaan
"Ihmisoikeuskasvatus lukiossa - outoa ja itsestään
selvää", HY, Tutkimuksia 326, Helsinki 2011.
Ihmisoikeuskasvatuksen historiaa käsittelevä
kappale on kokonaan uudistettu tätä painosta
varten.*

© Ihmisoikeuskeskus 2014

Toinen uudistettu painos
ISBN 978-952-7117-18-7 (nidottu)
ISBN 978-952-7117-19-4 (pdf)

Taitto: Anna Mattsson / Suomi Design Oy
Painopaikka: Suomen yliopistopaino Oy -
Juvenes Print 2016, Tampere

Mitä ihmisoikeus- kasvatus on?

YK:n ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskevan julistuksen¹ mukaan ihmisoikeuskasvatusta on kaikki sellainen koulutus, kasvatus, opetus ja tiedotus, joka tähtää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuiseen kunnioitukseen ja noudattamiseen ja joka siten ehkäisee ihmisoikeusloukkauksia. Ihmisoikeuskasvatus antaa ihmisille mm. tietoja, taitoja ja ymmärrystä omien asenteiden ja toimintatapojen kehittämiseksi vahvistamaan ihmisoikeusmyönteistä kulttuuria.

---

¹(art. 2[1], UN Declaration on Human Rights Education and Training)

Julistuksen mukaan (art. 2[2]) ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus pitää sisällään

- tietoa ja ymmärrystä ihmisoikeusnormeista ja -periaatteista, niiden perustana olevista arvoista ja niiden suojelemiseen tarkoitetuista mekanismeista
- oppimisen ja opettamisen sekä kasvattajien ja kouluttajien että oppijoiden oikeuksia kunnioittavalla tavalla
- ihmisten voimaannuttamisen siten, että he voivat nauttia omista oikeuksistaan ja käyttää niitä sekä kunnioittaa ja puolustaa muiden oikeuksia

Ihmisoikeuskasvatuksen tulee siis sisältää tietoa ja ymmärrystä ihmisoikeuksista kansainvälisiin sopimuksiin ja muihin asiakirjoihin sisältyvinä oikeudellisina, valtioita sitovina normeina ja periaatteina. Lisäksi sen tulee välittää tietoa näiden normien toimeenpanoa valvovista kansallisista ja kansainvälisistä mekanismeista, sekä ihmisoikeusnormien perustana olevista kaikille yhteisistä arvoista - viime kädessä siis ihmisarvosta ja sen kunnioittamisen edellytyksistä.

Ihmisoikeustiedon ja -ymmärryksen välittäminen ohella ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulee tapahtua ihmisoikeuksien kautta.

Tämä tarkoittaa, että kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristössä, sekä fyysisessä että henkisessä, tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia. Opetuksen tulee tapahtua oppilaiden ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla. Myös oppilaiden on kunnioitettava niin toistensa kuin kasvattajien ja opettajien oikeuksia. Vastuu ihmisoikeuksien toteutumisesta kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristössä ja -kulttuurissa on siis kaikille yhteinen.

Lisäksi ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen perimmäisenä tavoitteena ja samalla sen onnistumisen mittarina tulee olla yksilöiden, meidän kaikkien, voimaantuminen nauttimaan ja käyttämään ihmisoikeusiamme, sekä kunnioittamaan ja tarvittaessa puolustamaan muiden ihmisoikeuksia – ei pelkästään omiamme.

Julistukseen sisältyvä laaja määritelmä kokoaa yhteen ihmisoikeuskasvatusta koskevia aiempia

(esim. YK:n ja Unescon) määritelmiä, joissa usein on painottunut vaihtelevalla tavalla joko ihmisoikeuksia koskeva tiedollinen, asenteellinen tai toiminnallinen puoli.

Ihmisoikeuskasvatuksella ja -koulutuksella on olennainen merkitys ihmisoikeuksien toteutumisen kaikilla alueilla niiden edistämiseksi, käytössä, suojelemiseksi, turvaamisessa ja puolustamisessa.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, on YK:n ihmisoikeuskasvatusta koskevaan julistukseen sisältyvä määritelmä ihmisoikeuskasvatuksesta otettu lähtökohdaksi myös tässä artikkelissa.

Ihmisoikeuskasvatuksen suhde lähikäsitteisiin

Ihmisoikeuskasvatuksen kanssa läheisiä ja osittain päällekkäisiä käsitteitä ovat esimerkiksi demokraatiakasvatus, kansalaiskasvatus, kansainvälisyyskasvatus, globaalikasvatus, kulttuurienvälinen kasvatus, monikulttuurisuuskasvatus ja kasvatus kulttuurien väliseen ymmärtämiseen.

Ihmisoikeuskasvatuksella on tavoitteiden ja sisältöjen osalta paljon yhteistä erityisesti demokraatiakasvatukseen, kansainvälisyyskasvatukseen, globaalikasvatukseen ja kansalaiskasvatukseen käsitteiden kanssa. Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteissa on kuitenkin aivan selkeitä omia painotuksia. Lisäksi se on tietoisällöiltään niin tarkasti määriteltävissä, että sitä on perusteltua tarkastella ja toteuttaa omana kasvatuksen ja koulutuksen alueenaan.

Suurin ja merkittävin ero lähikäsitteisiin syntyy siitä, että valtioilla on kansainvälisoikeudellinen velvollisuus ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, suojelemiseen ja turvaamiseen. Tähän sisältyy velvollisuus ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutuksen toimeenpanoon.

Ihmisoikeuskasvatus kytkeytyy myös Suomen perustuslakiin. Sen 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ilman riittävää tietämystä julkisen vallan edustajien on tätä tehtävää vaikea toteuttaa.

Velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen koskee myös julkista valtaa käyttäviä opettajia. Heitä ihmisoikeuskasvatus koskee siten paitsi kasvattajina ja kouluttajina, myös julkisen vallan käyttäjinä.

Ihmisoikeuskasvatuksen perimmäisenä tavoitteena tulee olla meidän kaikkien voimaantumisen kunnioittamaan ja puolustamaan muiden ihmisoikeuksia, ei pelkästään omiamme.

Ihmisoikeuskasvatus on ihmisoikeus

YK:n yleiskokous hyväksyi ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskevan julistuksen joulukuun 19. päivänä 2011 (A/RES/ 66/137). Julistusluonnosta oli työstänyt vuodesta 2008 lähtien YK:n asettama työryhmä ja se oli hyväksytty ihmisoikeusneuvostossa 23.3.2011.

Julistus on ihmisoikeuskasvatusta koskevan kansainvälisen kehityksen tärkein asiakirja. Siihen on kirjattu kaikkien maailman ihmisten oikeus ihmisoikeuskasvatukseen, ihmisoikeuskasvatuksen sisältö ja sen ulottuminen kaikille opetusasteille ja -aloille sekä elinikäiseen oppimiseen.

Artiklan 1 mukaan jokaisella on oikeus saada, etsiä ja vastaanottaa kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevaa tietoa ja jokaisella tulee olla pääsy ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutuksen piiriin.

Valtioiden on ryhdyttävä asianmukaisiin toimenpiteisiin julistuksen tehokkaan toimeenpanon ja seurannan varmistamiseksi ja järjestettävä tähän tarvittavat resurssit.

Vaikka julistus ei ole valtioita oikeudellisesti sitova asiakirja, voi ihmisoikeuskasvatusveloitteen sitovuuden johtaa monista ihmisoikeussopimuksista.

Esimerkiksi YK:n taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimuksen) mukaan ihmisoikeuskoulutuksen voi nähdä osana oikeutta koulutukseen. Artiklan 13(1) mukaan opetuksen tarkoituksena on ihmisen persoonallisuuden ja sen arvon tajuaamisen täydellinen kehittäminen. Lisäksi opetuksen on vahvistettava ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista.

Myös lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artiklan mukaan lapsen koulutuksen tulee pyrkiä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sekä YK:n peruskirjan periaatteiden kunnioittamisen kehittämiseen. Lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyy lisäksi velvoite sopimusta koskevaan tiedottamiseen. Artiklan 42 mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti.

Ihmisoikeuskasvatuksen historiaa

Ihmisoikeuskasvatusveloitteen voidaan nähdä juontavan juurensa vuoden 1948 YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta, jonka YK:n yleiskokous antoi

"kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi yhteiseksi ohjeeksi, jotta kukin yksilö ja kukin yhteiskuntaelin pyrkiisi, pitäen alati mielessään tämän julistuksen, valistamalla ja opettamalla edistämään näiden oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista sekä turvaamaan jatkuvien kansallisten ja kansainvälisten toimenpitein niiden yleisen ja tehokkaan tunnustamisen ja noudattamisen sekä itse jäsenvaltioiden kansojen että niiden oikeuspiirissä olevien alueiden kansojen keskuudessa."

Julistuksen 26 artiklassa taataan oikeus opetukseen. Opetuksen tavoitteista (art. 26[2]) puolestaan sanotaan seuraavaa:

"Opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen vahvistamiseen. Sen tulee edistää ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu- ja uskontoryhmien kesken sekä pyrkiä edistämään Yhdistyneiden Kansakuntien toimintaa rauhan ylläpitämiseksi."

Ihmisoikeuskasvatuksen merkitys on ajan myötä korostunut YK:n asiakirjoissa. Vielä 1970-luvulla sitä kuitenkin käsiteltiin kansainvälisyyskasvatusta koskevassa suosituksessa.

Vähitellen ihmisoikeuskasvatus-käsite (human rights education, education for human rights) vakiintui yleiseen käyttöön. Sen rinnalle on ihmisoikeuskasvatuksessa ja siihen liittyvissä asiakirjoissa 1990-luvulta nostettu käsite "ihmisoikeuskulttuuri" (human rights culture) ja sen rakentaminen.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco on ollut keskeinen toimija etenkin ihmisoikeuskasvatuksen alkutaipaleella. Unesco on perustamisestaan lähtien korostanut yhteisten, kansainvälisten koulutustavoitteiden merkitystä.

Vuonna 1974 Unescon yleiskokous hyväksyi suosituksen kansainvälisen yhteisymmärryksen, yhteistyön ja rauhan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien opetuksesta. Vuonna 1978 järjestettiin ensimmäinen konferenssi ihmisoikeuksien opettamisesta. Se aloitti ihmisoikeuskasvatukseen keskittyvien YK-konferenssien sarjan.

Vuonna 1993 laadittu Montrealin ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen toimintaohjelma ja -suunnitelma (World Plan of Action on Education for Human Rights and Democracy) painotti rauhankulttuurin ja suvaitsevaisuuden vahvistamista demokratian keinoin. Tätä toimintaohjelmaa seurasivat myöhemmin YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmen ja maailmanohjelma.

YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmen ja maailmanohjelma

Vuonna 1993 Wienissä järjestetyssä ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa kiinnitettiin erityistä huomiota ihmisoikeuskasvatukseen. Konferenssin loppuasiakirjassa suositeltiin, että kansallisiin opetussuunnitelmiin lisättäisiin opettavina aiheina ihmisoikeudet, humanitaarinen oikeus, demokratia ja oikeusvaltioperiaatteet.

Maailmankonferenssin suosituksesta YK:n yleiskokous julisti ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen (1995–2004). Vuosikymmentä varten laaditun toimintaohjelman perustalle rakennettiin YK:n yleiskokouksen päätöksellä ihmisoikeuskasvatuksen maailmanohjelma (World Programme on Human Rights Education). Ohjelmaa koordinoi YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto ja sen toimintaohjelmat hyväksyy ihmisoikeusneuvosto.

Ohjelman ensimmäinen vaihe (2005–2009) keskittyi kouluissa tapahtuvaan ihmisoikeuskasvatukseen. Toisessa vaiheessa (2010–2014) kohderyhmänä olivat korkeakoulut ja viranomaiset. Viranomaisilla tarkoitetaan ohjelmassa kaikkia valtion ja kuntien työntekijöitä sekä puolustusvoimia.

Ohjelman kolmannessa vaiheessa (2015–2019) keskitytään toimittajiin ja media-alan ammattilaisiin.

Euroopan neuvoston peruskirja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta

YK:n ja sen alajärjestöjen lisäksi myös alueelliset hallitustenväliset järjestöt ovat aktiivisia ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen alueella. Koulutuksella on keskeinen rooli erityisesti Euroopan neuvoston (EN) työssä järjestön perusarvojen eli demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteiden edistämiseksi sekä ihmisoikeusloukkauksien ehkäisemiseksi.

Koulutus nähdään myös yhä useammin keinoena ehkäistä väkivallan, rasismien, ääriliikkeiden, muukalaisvihan, syrjinnän ja suvaitsemattomuuden lisääntymistä.

Ihmisoikeuskasvatuksen merkitys on ajan myötä korostunut YK:n asiakirjoissa.

Vuonna 2010 Euroopan neuvoston 47 jäsenmaata hyväksyivät EN:n demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan (EDC/HRE, Suositus CM/Rec [2010]7). Peruskirjaa on edeltänyt joukko aiempia ihmisoikeus- ja/tai demokraatiakasvatusta edistäviä suosituksia.

Peruskirjan tarkoituksena on toimia ohjaavana lähtökohtana kansalais- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseksi ja laatutavoitteiden edistämiseksi jäsenmaissa. Keskeisenä tavoitteena on, että mahdollisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen toteutuisi jokaiselle henkilölle jäsenvaltioiden alueella. Sisällöltään peruskirja on monilta osin yhteneväinen YK-julistuksen kanssa.

Myös Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallintoasiain kongressi tekee yhteistyötä paikallis- ja aluedemokratian edistämiseksi.

Ihmisoikeuskasvatuksen kehitys Suomessa

Suomalaisen ihmisoikeuskasvatuksen historia liittyy kiinteästi Suomen kansainvälistymiskehitykseen. Suomi hyväksyttiin YK:n jäsenvaltioksi vuonna 1955 ja vuotta myöhemmin Suomi liittyi YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescoon. Suomi ratifioi ensimmäiset YK:n ihmisoikeussopimukset 1970-luvulla, mutta vasta Suomen liittyminen Euroopan neuvostoon vuonna 1990 ja jäsenyyden myötä velvoittavaksi tullut Euroopan ihmisoikeussopimus merkitsivät ihmisoikeuksien läpimurtoa suomalaiseen oikeuskulttuuriin. Vuonna 1995 toteutunut perusoikeus-

uudistus heijasteli myös tätä kansainvälistä kehitystä. Sittemmin globalisaatio ja yhteiskunnan monikulttuuristuminen ja monimuotoistuminen ovat haastaneet ja haastavat myös kasvatuksen ja koulutuksen sektoria.

Jo vuonna 1997 Turussa järjestetyssä ihmisoikeuskasvatusta käsittelevässä Unescon konferenssissa annettiin kaksi konkreettista suositusta ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi: sen sisällyttäminen koulujen opetussuunnitelmiin ja opettajien riittävä ihmisoikeuskoulutus.

Valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa ihmisoikeuksien asema onkin selvästi vahvistunut. Perusopetuksen opetussuunnitelmissa 2014 (POPS) opetuksen lähtökohtia hahmotetaan mm. seuraavasti:

”Perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. Se ohjaa niiden puolustamiseen ja ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Perusopetus edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa. Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat perusopetuksen kehittämistä. Opetus edistää osaltaan taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa. Opetus on oppilaita uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Koulua ja opetusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana.”

Lukio-opetuksen opetussuunnitelmissa 2015 (LOPS) vastaavasti:

”Lukio-opetuksen perustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioitus sekä ihmisarvon loukkaamattomuus. Opiskelija muodostaa lukioaikanaan jäsenyteen käsityksen perus- ja

ihmisoikeuksien taustalla olevista arvoista, keskeisistä perus- ja ihmisoikeusnormeista sekä näitä oikeuksia edistävästä toimintatavoista. Lukio-opetus pohjautuu keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin, kuten Lapsen oikeuksien sopimukseen.

Lukio-opetus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä hyvinvointia ja demokratiaa. Lukio-opetus on opiskelijoita uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton, eikä sitä saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen välineenä. Lukio-opetus kannustaa pohtimaan suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisen kehityksen mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja epäkohtia. Osallisuus, toimijuus ja yhteisöllisyys korostuvat kaikessa lukion toiminnassa.”

”Ylevien” arvojen lisäksi myös ihmisoikeuksien oikeudellinen velvoittavuus on alkanut näkyä opetussuunnitelmissa selkeämmin. POPSeissa YK:n ihmisoikeusjulistus ja lapsen oikeuksia koskeva sopimus mainitaan opetuksen arvopohjan lisäksi sen järjestämistä koskevissa velvoitteissa. Sekä perus- että lukio-opetuksen oppimissisällöissä ja -tavoitteissa mainitaan nykyään myös nimenomaisia ihmisoikeussopimuksia ja -aiheita. Lisäksi ihmisoikeuksia tukevaa ja edistävää aineistoa löytyy runsaasti muiden nimikkeiden alta, joita ovat esimerkiksi demokratia, osallisuus ja osallistuminen, yhdenvertaisuus, turvallinen oppimisympäristö ja toimintakulttuuri ja oppilaiden hyvinvoinnin edistäminen. Kaikilla näillä on läheinen yhteys ihmisoikeuskasvatukseen.

Opetussuunnitelmien perusteiden laatimista vastaava Opetushallitus (OPH) on opetusalan kehittämisvirastona keskeinen toimija ihmisoikeuskasvatuksen saralla. OPH muun muassa järjestää aiheesta tilaisuuksia sekä tuottaa ja jakaa opettajille tietoa ja tukimateriaalia niin ihmisoikeuskasvatuksesta kuin sitä lähellä olevista demokratia- ja globaali/kansainvälisyyskasvatuksesta.

Valtionhallinnon sisällä opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) on luonnollisesti kaikkein keskeisin ministeriö kasvatuksen ja koulutuksen alalla varhaiskasvatuksesta korkeakouluopintoihin asti. Ihmisoikeuksien kannalta eräiden erittäin keskeisten ammattialojen opetus tapahtuu nk. valtion omissa koulutuslaitoksissa, joista Poliisiammattikorkeakoulu, Pelastusopisto ja Raja- ja merivartiokoulu kuuluvat sisäministeriön hallinnonalalle, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus oikeusministeriön hallinnonalalle, Maanpuolustuskor-

keakoulu ja Maasotakoulu puolustusministeriön hallinnonalalle ja Tullikoulu valtionvarainministeriön hallinnonalalle. Lisäksi kaikilla ministeriöillä on omaa koulutusta hallinnon alansa viranomaisille. Ihmisoikeuksiin liittyvä koulutus onkin koko valtionhallintoa koskeva asia – etenkin, kun valtio on viime kädessä vastuussa ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Ihmisoikeuskasvatuksen osalta Suomessa otettiin uusi askel, kun vuonna 2012 toimintansa aloitti Ihmisoikeuskeskus, jonka lakisääteisiin tehtäviin kuuluu perus- ja ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistäminen. Keskus toimii eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian hallinnollisessa yhteydessä. Yhdessä oikeusasiamiehen ja keskukselle asetetun ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa Ihmisoikeuskeskus muodostaa nk. kansallisen ihmisoikeusinstituution.

Kansallisia ihmisoikeusinstituutioita on perustettu YK:n kehotuksesta lukuisiin maihin ja ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisen katsotaan kuuluvan keskeisesti instituutioiden tehtäviin kaikkialla.

Ihmisoikeuskeskus julkaisi alkuvuonna 2014 ensimmäisen kansallisen perusselvityksen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tilasta Suomessa. Selvitys ja siihen sisältyvät suositukset antoivat hyvän sysäyksen kehittämistyölle eri tahoilla. Keskeisenä tuloksena selvityksessä esitettiin, että pohja ihmisoikeuskasvatukselle on olemassa, mutta toimet ovat hajanaisia. Vaikka selvityksessä ei varsinaisesti arvioitu ihmisoikeuskoulutuksen sisällöllistä laatua, saatiin siitäkin viitteitä, jotka vahvistivat muita tutkimustuloksia: laatu on vaihtelevaa. Ihmisoikeuksia ei välttämättä koulutuksessa hahmoteta oikeudellisina velvollisuuksina eikä niiden laajuutta tuoda esille. Karioidusti voidaan esittää, että pahimmillaan ihmisoikeuskasvatus saatetaan kuitata monikulttuurisuus-teemapäivän vietolla.

Ihmisoikeuskeskus tukee opetuksen järjestäjien toimia ihmisoikeuskasvatuksen saralla muun muassa tarjoamalla asiantuntijatukea, koulutusta kouluttajille ja suunnittelijoille sekä tuomalla esille ihmisoikeuskasvatusta alan tapahtumissa ja julkaisuissa, muun muassa Educa-messuilla ja Opettaja-lehdessä. Keskus on myös tuottanut omaa koulutusmateriaalia verkossa julkaistujen luentojen muodossa perus- ja ihmisoikeusnormeista ja niitä turvaavista järjestelmistä.

Jokaisella julkista valtaa käyttävällä, olipa hän poliisi, opettaja, sairaanhoitaja tai rakennusinsinööri, tulisi olla vähintään jonkinlainen käsitys omaa ammattialaansa koskevista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä.

Yksi ihmisoikeuskeskuksen selvitykseen sisältyvistä suosituksista oli ihmisoikeuskasvatusta koskevan toimintaohjelman laatiminen valtioneuvostossa. Tätä julkaisua kirjoitettaessa on tiedossa, että alkuvuodesta 2017 hallitus käsittelee Suomen toista kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa, jonka neljästä teemasta yksi koskee ihmisoikeuskasvatusta. Toimintaohjelma sisältää useita kehittämishankkeita eri hallinnonaloilla.

Uudistetuilla opetussuunnitelmillä ja perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman hankkeilla vastataan myös YK:n ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovien komiteoiden ja ihmisoikeusneuvoston esittämiin huoliin ihmisoikeuskasvatuksen puutteista Suomessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ollut kriittinen sen suhteen, ettei Suomen osalta ole tietoa siitä, missä määrin opettajat noudattavat ihmisoikeuskasvatukseen liittyviä velvoitteita. Komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, etteivät kaikki oppilaat välttämättä saa ihmisoikeuskasvatusta ja että ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttäminen opetukseen on riippuvaista yksittäisen opettajan päätöksestä. Komitea on suositellut asian selvittämistä ja sen varmistamista, että kaikki

lapset saavat ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta ja kasvatusta.

YK:n ihmisoikeusneuvoston nk. yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa Suomelle on esitetty suositus ihmisoikeuksien lisäämisestä pakollisena osana opettajien koulutukseen.

OKM:n asettamat selvityshenkilöt esittivätkin kesällä 2014 toimenpiteitä demokratia- ja ihmisoikeuksien opetuksen ja opintojen kehittämiseksi opettajankoulutuksessa ja siihen kuuluvassa harjoittelussa. Opettajankoulutusta on esityksen mukaan kehitettävä siten, että kaikki opettajaksi opiskelevat perehtyvät demokratiakasvatuksen peruspiirteisiin ja saavat perustiedot keskeisistä ihmisoikeuksista, ihmisoikeusasiakirjoista sekä -mekanismeista.

OPH:n rahoituksella kasvatustieteellisissä tiedekunnissa toteutettiin vuonna 2016 hanke, jonka tavoitteena oli kehittää kyseisten aiheiden opetusta, huomioimista ja ymmärrystä opettajankouluttajien ja laitosten parissa. Toteutustapana toimi interventiomalli, jossa koulutustapaamisiin valikoituneet osallistujat toteuttivat intervention omissa yksiköissään saamiensa oppien pohjalta. Ruotsinkielisellä puolella Åbo Akademiassa on tehty yhteistyötä poikkitieteellisesti ja vuonna

2017 julkaistaan sähköisesti ihmisoikeuskasvatusta käsittelevä artikkelikokoelma.

Myös ammattikorkeakoulujen puolella on kehitetty toimintaa. Esimerkiksi vuonna 2016 kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämisverkosto (Kanuuna) ja Humanistinen ammattikorkeakoulu toteuttivat nuoriso-ohjaajille ja yhteisöpedagogeille suunnatun 25 opintopisteen ihmisoikeuskasvattajaopintokokonaisuuden, ensimmäisen laatuaan Suomessa.

Opettajien ihmisoikeuskoulutuksen systemaattisuuteen ja laajuuteen täytyy kiinnittää erityistä huomiota nyt, kun opetussuunnitelmissa ihmisoikeuskasvatuksen merkitys on vahvistunut. Vapaaehtoisia kursseja toki on ja ihmisoikeusaiheita käsitellään ehkä eri tavoin jäseneltynä, mutta parannettavaa varmasti löytyy. Tarvetta koulutukselle on myös muissa tiedekunnissa. Korkeakoulujen autonomiasta johtuen on tärkeää, että korkeakoulut ja yliopistot toimivat tässä aloitteellisesti.

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen voi nee sanoa olevan Suomessa nyt hyvässä kehitysvaiheessa. Ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta tarvitaan enemmän kuin koskaan ennen. 1990-luvulta alkanut oikeuden ”perusoikeudellistuminen” on tuonut ihmisoikeudet olennaiseksi osaksi lainsäädäntötyötä ja sitä myötä politiikkaa. Ihmisoikeuskasvatuksella ja -koulutuksella onkin suuri tehtävä yhteiskunnallisen keskustelun ymmärtämiseksi.

Julkisen vallan velvollisuus perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi merkitsee sitä, että jokaisella julkista valtaa käyttävällä, olipa hän poliisi, opettaja, sairaanhoitaja tai rakennusinsinööri, tulisi olla vähintään jonkinlainen käsitys omaa ammattialaansa koskevista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä. Eikä koulutuksen tarve rajoitu julkiselle sektorille. Yhä enenevässä määrin yksityiseltä sektorilta odotetaan myös ihmisoikeuksien kunnioitusta. Tehtävää siis riittää.

Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeuskasvatuksesta

Monet kansalaisjärjestöt kertovat tekevänsä globaalikasvatus- tai ihmisoikeuskasvatustyötä. Järjestöt kuitenkin määrittelevät itse sen, mikä heidän mielestään on globaalikasvatusta tai

ihmisoikeuskasvatusta.

Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen (Kepa) koordinoiman globaalikasvatusverkoston jäsenrekisterin 176:sta järjestöstä kaikkiaan 136 (77 %) kertoi tekemänsä globaalikasvatustyön sisältävän ihmisoikeus- ja tasa-arvokasvatusta (2014). Näistä järjestöistä vain osan voidaan katsoa tekevän pääasiassa globaalikasvatustyötä. Kyseisistä järjestöistä puolestaan ainoastaan muutaman voidaan katsoa olevan nimenomaisia ihmisoikeusjärjestöjä.

Eryistä ihmisoikeuskasvatusmateriaalia esimerkiksi koulujen käyttöön on tehty useissa eri järjestöissä. Esimerkiksi Suomen YK-liitto ja Ihmisoikeusliitto ovat tuottaneet tällaista materiaalia. Ihmisoikeusliitto on myös tuottanut ihmisoikeuskasvatusmateriaalia yhdessä Suomen Unesco-toimikunnan kanssa.

Suomen Unesco-toimikunnan kouluille suunnattuja ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja ovat esimerkiksi julkaisut ”Rauhan-, ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen yhteiset perusteet”, ”Peruskoulun ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja” ja ”Ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja”.

Myös Suomen Unicef ry on ollut aktiivinen ja mm. kääntänyt ja julkaissut Euroopan neuvoston tuottaman lapsille suunnatun ihmisoikeuskasvatusta koskevan käsikirjan (Compasito).

Vuonna 2004 avattiin internetissä järjestöjen toimittama virtuaalinen oppikirja Ihmisoikeudet.net (www.ihmisoikeudet.net) ihmisoikeuksista yläaste- ja lukioikäisille. Toteuttajina ovat mukana Amnesty Internationalin Suomen osasto, Ihmisoikeusliitto, Suomen YK-liitto sekä maailma.net. Myös esimerkiksi Väestöliitto ja Plan Suomi Säätiö ovat julkaisseet ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää materiaalia.

Muun muassa Euroopan neuvoston demokratio- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja CM/Rec(2010) sisältää suosituksen valtioille tukea kansalaisjärjestöjen ihmisoikeuskasvatusta. Suoraan kansalaisjärjestöille ja pelkästään ihmisoikeuskasvatukseen suunnatun tuen määrää on kuitenkin hankala selvittää.

Ihmisoikeuskasvatukselle ei ole olemassa nimenomaista rahoituskehystä. Eri ministeriöillä on joitain rahoituskanavia erilaisille ihmisoikeuskasvatusta sivuaville hankkeille. Hankkeet ovat pääosin lyhytaikaisia ja hyvin harva hanke sellaisenaan kattaa YK:n ihmisoikeuskasvatukselle ja -koulutukselle asetetut tavoitteet.

